

սահատութիւն . թողուլ որ ամէն մարդ իր մտաց և յօժարութեանը յարմար հաւատք մը գտնեն , իրենց սրտերնուն ախորժածն ընեն , իրենց ուզած կանոնով ապրին , կարծելով որ այսպիսով երջանիկ պիտի ըլլան : Եւ անկ ծուռ ճամբով երջանկութեան հասնելու տեղ ,

ամէն տեսակ թշուառութեան մէջ ընկըմելով՝ յուսահատած կը կորսուին : Եւ այսպիսի ծաղրական ազատութիւն մտաց քան զամէն կապն ալ դժնդակ է :

(ՄԱՅՏԱՆՈՒ ՌԻՐԷ ԱՆԳՈՄ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կարոլոս Կոլտոնի :

ՈՒԼԻԵՐԻ կատակերգական հանձարոյն նախանձորդներուն մէջ արժանապէս գլխաւորներէն մէկը՝ մանաւանդ թէ առջինը կրնայ սեպուիլ Կարոլոս Կոլտոնի իտալացին , որ 1707^{ին} ծնաւ Վենետիկ՝ հարուստ ցեղէ մը , որոնց բուն հայրենիքը Լոտարիոյ Սոտենա քաղաքն էր : Եւ որովհետեւ վրան շատ սէր ունէին ու տղուն ամէն ուզածը գոհ ընել կը ջանային . ասանկով Կոլտոնի իր ուրախ ու զուարճասէր բարուցը յարմար դաստիարակութիւն մը առաւ . որով և շատ առիթներ ունեցաւ այն մատաղ հասակէն իր հանձարոյն ճաշակները ցուցնել , քանի մը պզտի կատակերգութեանց պէս զրուածքներ հանելով . որով յայտնի կ'իմացնէր թէ հայրենիքը որ մը իրմէն ինչ բանի ակնկալու-

թիւն պիտի ունենար : Բայց ասոր վրայ շատ չանցաւ , Կարոլոսին պապը մեռաւ որ շատ հարստութեան տէր էր , և միանգամայն տանը մատակարարութիւնը իրեն ձեռքն էր . ուստի իրեն մեռնելէն ետքը տունը տակն ու վրայ ըլլալով՝ Կարոլոսին հայրը ստիպուեցաւ Վենետիկէն Բերուճիա անցնիլ . ու հոն բժշկութեան պարապիլ՝ որուն համար որ արդէն հռոմ վարպետութեան պսակը առած էր : Հոն զտղան Յիսուսեանց դպրոցը դրաւ . ուր բանասիրական ուսմանց ընթացքը կատարելէն ետեւ՝ Ուիմինի անցաւ Վոմինիկեան կրօնաւորներէն փիլիսոփայութիւն սորվելու համար . բայց սակայն փիլիսոփայութեան տեղ բոլոր ժամանակը Պլատոսի , Տերենտիոսի և Լիստոփանեսի կատակեր-

գութեանց վրայ կ'անցնէր : Ուստի խեղճ միտքը կատակերգութեան վրայ բորբոքած՝ որուն բնատուր հանձարը զինքը կարծես թէ բռնի կը քաշէր կը ձգէր, ծանօթացաւ քաղքին կատակերգութեան հետ, ու խօսքը մէկ ընելով հետեւին Վէնետիկի մօտ Վիոնա քաղաքը փախաւ, ուր եկեր էր բնակելու իր մայրը : Եւ բանս հօրը աւանդին հասնելով վազեց եկաւ Վիոնա ու լաւ մը յանդիմանեց տղան . ալ անկէց վերջը իր քովն առաւ զինքը, ու սկսաւ բժշկութիւն սորվեցնել, և հիւանդաց այցելութեան որ կ'երթար, զինքն ալ միշտ հետը կը պտըտցնէր, որպէս զի տեսնելով՝ աւելի լաւ վարժի ու փորձ ըլլայ :

Վանի մը ամսէն ետքը՝ դերասանները իրենց բանը լմնացնելով՝ նորէն Սիմիոնի դարձան . բայց Սիմիոնին չկրցաւ հետեւին երթալ, ուստի անանկ լքում մը եկաւ վրան, որ ալ անկէ ետքը Վիոնայն ալ բժշկութիւնն ալ իրեն աչքին մէյմէկ անբերելի տանջանք էին : Եւ նոյնքը կարեկցելով իրենց որդւոյն՝ մտածեցին որ փաստաբանութեան դնեն և աս արհեստը սորվելու համար զինքը Վէնետիկ ղրկեցին : Վերջը Ռալիոյ համալսարանը մտաւ . հոն տարի մը կենալէն ետեւ՝ հանգրտեան ժամանակը Վիոնա դարձաւ, և մէկուն պաշտպանութեանը վրայ դաւ տաստանական ճառ մը գրելուն համար՝ անունը շատ ելաւ : Եւ անկէ որ երբ նորէն Ռալիա դարձաւ՝ ատենաբանի աւանդամբ մտաւ հոն . վրան շատ չանցաւ՝ ուրիշ ճառ մ'ալ չլինեց՝ որ լի էր սուր երգիծաբանութեամբ : Երբոր իր մէկ քանի սուտ բարեկամներուն խարդախութեամբը, որոնք խօսք տուեր էին իրեն ամենեւին ծածուկ պահելու, բանը ասդիս անդին տարածուեցաւ, համալսարանէն ալ քաղքէն ալ նախատանօք վաւերացին զինքը : Սիմիոնի առ խեղճութեան վիճակին մէջ չհամարձակելով նորէն ծնողացն ու ազգականացը առջին ելլել՝ միտքը դրաւ որ հընում երթայ զլիսուն ճարը տեսնել : Բայց

ստիպուելով՝ ահամայ Վիոնա դարձաւ, ուր հայրը իրեն վրայ գութ շարժելով ներեց և Ֆրիուլի տարաւ :

Սիմիոնի հոն ալ երկար ատեն չկրնալով կենալ՝ դէպ 'ի Վերմանիա ճամբորդութեան ելաւ, ու վերջէն Սոտենա գնաց իր ուսմունքները լմնացնելու համար : Եւ անկէց Ֆրիուլէ անցնելով՝ տեւրութեան պաշտօնի մը մէջ մտաւ : Հոն իր ամէն զբաղանքներովը երկու կատակերգութիւն շինեց : Վիոնա ատենէն հայրը մեռաւ . ուստի մօրը յորդորանօքը 1732ին նորէն Վէնետիկ իր հայրենի քաղաքը դարձաւ ու սկսաւ փաստաբանութեան տալ զինքը : Հոն պարապ ատենները օրացոյց կը շինէր, որուն մէջ ծանր՝ միանգամայն զուարճալի խօսքերով, ոտանաւորն արձակի հետ խառնելով ու ծիծաղաշարժ գուշակութիւններով՝ ժողովրդեան շատ հաճոյ անցաւ : Եւ գովեստներէն քաջալերուելով՝ շարադրեց նաև տաղերգութիւն մը . բայց անոր վրայ երկայն չկեցաւ Վէնետիկ . որովհետեւ Վէնետիկոյ դեսպանը իր պալատականներուն կարգը անցնելէն ետեւ զինքը՝ 1733ին պատերազմին ատենը իբրև քարտուղար Վրէմա տարաւ Սիմիոնին . բայց թշուառութեամբ ան պաշտօնէն ալ զրկուելով՝ դէպ 'ի Սոտենա ճամբայ ելաւ որ երթայ մայրը գտնել : Վրէմա շինած Ռալիսարիոս ողբերգութիւնը՝ Վերմանա եկած ատենը ձեռքընել տուաւ նոյն քաղքին կատակերգութեան ընկերութեանը, որոնց բանաստեղծն ալ անկէ վերջը ինքն եղաւ : Եւ անկէց Վէնետիկ գնաց և հոն Սիմիոնի տա ողբերգութիւնն ու ուրիշ խաղեր ալ շինեց, և խել մը ատեն ընկերութիւնը ուր որ կ'երթար՝ ինքն ալ միատեղ էր : Եւ անկով Սիմիոնին իր փառացը ասպարիզին մէջ մտաւ, ու հետզհետէ շարագրեց Սիմիոնի, Սիմիոնի թագաւոր Սիմիոնի և Սիմիոնի ազալութեամբ անկէ ետքը երեւելի դերասաններու համար խաղ պիտի պատրաստէր, որոնց մէջ էր նա և Սաքքի, որ

շատ մեծ անուն հանած էր, մտածեց
Խտալացուց թատերերգութիւնը կարգի
բերել, ու շինեց Բ. յր աշխարհին, ու
խել մը ուրիշ կատակերգութիւններ
ալ, որոնց համար շատ գովեստներ կ'առ
նէր Սաքքիէն: Եւ թէպէտ այս ա-
տենա Ղենուլայի տէրութեան կողմա-
նէ Սենետիկ կեցող հիւպատոս ըն-
տրուեցաւ, բայց սակայն ոչ երբեք ձեռ-
քէ կը ձգէր իր աս զուարճալի զբաղան-
քը: Բայց վերջէն բաղդը դառնալով
ունեցածին մեծ մասը կորսընցուց, ու
շատ տեղեր բարբարոսկան պտրտելէն,
հիւպատոսութենէն հրաժարելէն, ու
երևելի մարդկանց հետ ծանօթանալէն
եսքը՝ Բիզա Բրկադեանց ճեմարանին
մէջ յանկարծական նուագ մը խօսելուն
համար՝ դատաստանական և քաղաքա-
կան փաստաբան ընտրուեցաւ, որով
Սոլտոնին գործքերը քիչ մը վրայ ե-
կան: Սակայն այս յաջողութիւնն ալ
երկայն չբռնեց, և Սոլտոնին վերջապէս
իր հանդարտութիւնը Սենետիկ գը-
տաւ, ուր 14 տարի գրեթէ տեղէն չը-
շարժեցաւ, բաց 'ի մէկ քանի պզտիկ
ճամբորդութիւններէն. ինչպէս ան-
գամ մը Բարմա գնաց. ուր գուքսը ի-
րեն արքունի բանաստեղծի անուն տը-
ւաւ ու թողակ մ'ալ կապեց. դարձեալ
ուրիշ անգամ հռոմ գնաց, և Սղեմէս
ժիւրբազան պապը իրեն հետ շատ
քաղցրութեամբ խօսեցաւ: Բ. յս ա-
տեններս Սոլտոնին իր կատակերգու-
թեանց մեծ մասը շարագրեց, որոնցմէ
տասնըվեցը՝ տարուան մը մէջ շինեց էր.
բայց իր ստացած փառքէն եւել խեղ-
ճութիւն քաշեց. մէկ կողմանէ գերա-
սաններուն անիրաւութիւնը ու ժողո-
վըրդեան ասպերախտութիւնը. մէկալ
կողմանէ քաշած հիւանդութիւնները
հալածանքները ու ասոր անոր սուտ
դատաստանները և սպառնալիքը խեղճ
Սոլտոնին վրան չարաչար ծանրացան.
իսկ ինքը զարմանալի արիութեամբ
ամէն դժբաղդութեանց կը համբերէր:
Բ. ամէն կրած վշտերն ու նեղութիւն-
ները տեղն 'ի տեղը կը ստորագրէ իր
մէկ քանի գրուածոց մէջ, ուր պարզ

ոճով մը և լաւ գննութիւն երով կը
խօսի նաև թատերգութեա վրայ:

Բ. յնչափ համբաւը տարա ուած էր
ամէն տեղ որ երբ ծերութեւն տարի-
քին հասաւ ու իր բազմամեւ, աշխա-
տանացն ու քաշածներուն վը 'յ քիչ մը
հանգիստ պէտք էր առնել Փարիզ
կանչուեցաւ մայրաքաղքին ի յալական
խաղարկութեան թատրը կա գաւորե-
լու համար: Հոն քսանըջորս կ'ստակեր
գութիւն գրեց, և Սուղովի ոս ժեհն
պալատը իտալերէն լեզուի ուսուցիչ
ընտրուեցաւ. այն պաշտօնն 'լ յաջո-
ղութեամբ լմնցընելէն ետև թագա-
ւորը իրեն տարուէ տարի 40(0 լիւայի
եկամուտ մը կապեց: Սոլտոնին նորէն
իր արհեստը ձեռք առաւ ու խել մը
նոր կատակերգութիւններ շարագրե-
լով Փարիզէն Խտալիա, Լոնտրա և
Բորդուկալ կը խաւերէ: Բայց իր ա-
նունը աւելի պայծառացնողը Գլո-
խաղէմ բարերար ըսուած կատակեր-
գութիւնն եղաւ, զաղղիւրէն լեզուով
գրած և զաղղիացուց բնաւորութեանն
ու սովորութեանցը այնպէս լաւ յար-
մարցուցած էր, որ անթիւ ծափահա-
րութիւններէ ու գովեստներէ զատ՝
թագաւորէն իբրև ընծայ 150 լուիճի
ոսկի առաւ:

Սթսուն տարուան էր Սոլտոնի երբ
հրատարակեց իր Յիշատակարանները,
որոնք իր վերջի աշխատութիւնը եղան:
Բնիկ վերջը հինգ տարիի չափ ալ ապ-
րեցաւ. և թէ որ Գաղղիոյ մեծ յեղա-
փոխութեան խռովութիւնը չլլեր՝ գու-
ցէ գեռ քանի մը տարի ալ կ'երկնար
կեանքը: Ս. ասն զի թագաւորութեան
վերցուելովը իր տարեկան թողակն ալ
կորսընցուց. խեղճ ծերը ամէն օգնու-
թենէ զուրկ մնալով՝ շատ տկարացաւ
ու անկողին ընկաւ: Բ. ատենա Տէրու-
թիւնը Սոլտոնին վերջի թշուառու-
թիւնը լսելով՝ Ընիէ բանաստեղծին
յորդորմամբը իրեն նորէն եկամուտ
կապեց ազգային գանձատունէն 1793էն
սկիզբները: Բ. քաջալերական լուրը
եկած ատենը խեղճ Սոլտոնին հոգե-
վարութեան տաքնապի մէջ էր. ու եր-

կրորդ օրը իր կեանքը կնքեց : Իսկ եկամուտը որ էր տարին 1200 Փր . իր ամուսնոյն կապուեցաւ :

Վրլտոնին բնութեամբ շատ լաւ սիրտ ունէր , որով այնչափ թշնամեաց նախանձուն ու վնասներուն , առանց նեղսրբտութեան մը իբրեւ ճշմարիտ քրիստոնեայ համբերեց : Բայց բանի մէջ չափաւորութիւն ունէր . ձեռքէն եկած օգնութիւնը երբեք մէկու մը չէր զանար , և ուրիշներուն պակասութեանցը աչք գոցելով ու կարեկցելով՝ վրանին պզտի կատարելութիւն մը տեսնէր՝ կրցածին չափ կը գովէր ու ամենուն աննախանձ կը քարոզէր : Իր մանկութեան հասակէն մինչև ցծերութիւն միշտ ուրախ զուարթ էր . անդադար կորուստներու և վերջի աստիճանի խեղճութեանցը մէջ բնաւ չէր յուսահատեր , մանաւանդ աւելի թեթեւեղութեամբ երբեմն իր գլխէն անցած դէպքերը կատակերգութեանցը նիւթ կ'առնէր : Իսկ կատակերգութեան ունեցած հանճարոյն յաջողութիւնը զարմանալի ու կարգէ դուրս բան մըն է : Զկայ թատերգակ մը որ իրեն չափ շատ միանգամայն և այնչափ ընտիր բան գրած ըլլայ , անանկ որ բոլոր իր շինած թատերգութիւնները երկու հարիւր կտորէն աւելի կը համրուին , որոնց զրեթէ ամենուն մէջ ալ իր աշխոյժը , հանճարը , յանկարծական գիւտերը , նոր նոր դարձուածքները , լեզուին յրստակ մաքրութիւնը , վայելուչ իմաստները , ծաղրաշարժ դէպքերը զարմանալի կերպով մը կը փայլին . բայց աս ալ կը խոստովանինք որ շատ աւելի նորանոր գեղեցկութիւններով զարգարած կ'ըլլային իր գրուածները՝ թէ որ աւելի քիչ թուով և աւելի աշխատութեամբ շինած ըլլային :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՔԵՆԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ԺԲ .

Գրիգորիոս Լուսաւորիչ :

Բայց հայ մանկան սրտին առաջին սիրալիր բաբախմունքը տարակոյս չկայ որ եղած է Վրիգորիոսի երկնատուր և սուրբ անունը : Զկայ հայ սիրտ մը՝ որուն մեծագոյն մասը Վրիգորիոս գրաւած չըլլայ . քանի որ այսպիսի հայկական սիրտ մը կը ջնչէ՝ Վրիգորիոսի ցանկալի անունը վշտաց ու աղէտից մէջ՝ բաւասամ , ու խնդութեանց ժամանակ՝ առաւօտեան անոյշ ցօղի մը պէս վրան զուարթարար կը շողշողայ :

Բայց համար հայկական Վնարն ալ շատ անգամ խանդը վառուած իր թրթուռն թեւերը իւր Լուսաւորիչն անմահ փառացը նուիրեր է իբրեւ երախտագիտութեանն ու սիրոյն գոյզն նշան մը իւր երկնաբնակ ծնողին ընծայելով : Այսպիսի ցանկալի աւանդներու բարեբաղդաբար մենք ալ ստէպ մեր ձեռագիր մատենիցը մէջ հանդիպելով՝ չենք կրնար անտարբեր աչքով թողուլ և անցնիլ , ու մեր սրտին զգացմանցը ցանկանալով հաղորդ ընել երբեմն մեր ազգասէր ընթերցողքն ալ՝ չենք կրնար զանոնք զուրկ թողուլ աւանակ մէկ ցանկալի միւթթարութեան մը , որ միանգամայն հայ սրտին ալ երախտագէտ զգացմանցը յաւիտենական պարծանք մըն է , և ապաղայից արժանաւոր յիշատակ : Ասան զի ազգային գիւտի կամ պարծանքի մը որչափ ալ մեր սրտին վրայ ազդած բերկրութիւնն ու քաջալերութիւնը մեծ ըլլայ , 'ի վերայ այս ամենայնի քանի որ նոյնը ձեռքէ եկածին չափ մեր պատուական համազգեստը հաղորդած չենք՝ թերի և ըստմասնեայ կը համարինք մեր ունե-